

Boekbesprekingen

Johan Op De Beeck, *Napoleon: Inspiratie voor hedendaags management en leidinggeven*, (Antwerpen: Overamstel, 2019). ISBN 978-94-921-5986-1; 240 p.; hardcover €24,99 (ebook €9,99, paperback €38,95).

Napoleon Bonaparte, het blijft een fenomenaal figuur. Zijn indrukwekkende nagedachtenis heeft hele generaties (amateur-)historici aangestoken met het Napoleon-virus. Zelfs voor de snelste lezer is het onmogelijk de schier oneindige boekproductie die hij heeft geïnspireerd bij te houden. Historici weten alles over de Franse keizer, van zijn hofhouding tot aan zijn liefdesleven. Ze weten zelfs wat voor dieet Napoleon volgde (voornamelijk gebraden kip en aangelengde wijn). Daar houdt het niet mee op. Voor de fans zijn er behalve boeken ook speelgoedsoldaten, atlanten, koffiemokken, balpenen en andere Bonaparteprullaria in omloop. Martin Bril (1959-2009), naast schrijver en columnist ooit fervent verzamelaar, verzuchtte eens dat we op het onderwerp van Napoleon gedoemd zijn altijd achter te lopen.¹

In deze overvloed aan literatuur heeft Johan Op De Beeck een nieuwe titel uitgebracht, getiteld *Napoleon: Inspiratie voor hedendaags management en leidinggeven*. Op De Beeck (1957) is voormalig journalist en nieuwspresentator uit België, evenals auteur van wat inmiddels wel een klein oeuvre aan Napoleon-titels mag heten: *Napoleons nachtmerrie* (2012), *Waterloo* (2013), *Napoleon: van strateeg tot keizer* (2014), *Napoleon: van keizer tot mythe* (2014), en *Het hart van Napoleon* (2016). In zijn nieuwste werk combineert Op De Beeck zijn historische kennis met zijn zakelijke achtergrond als communicatieadviseur. Zijn arbeidsethos lijkt met zoveel publicaties vooralsnog Bonaparteske vormen aan te nemen.

In eerste instantie lijkt de vergelijking niet vanzelfsprekend, maar Op De Beeck betoogt anders. Het is juist Napoleons kwaliteit als manager die geleid heeft tot zijn politieke en militaire triomfen. De omslag luidt: 'Succes boeken als leidinggevende is het resultaat van een sterke strategie, innovatie en communicatie: dit vat Napoleon Bonaparte perfect samen.' De opbouw van het boek is als volgt. Er zijn 54 min of meer chronologisch ingedeelde hoofdstukken waar een veldslag, toespraak, anekdote of eigenschap van Napoleon centraal staat. Deze voorbeelden worden vervolgens gekoppeld aan een managementadvies, wat titels oplevert als 'De kracht van inspirerend leiderschap', 'Kruip in het brein van de tegenstander', en 'Napoleon als hr-

manager'.

Zo kunnen we van de slag bij de brug van Arcole (1796) leren dat een leider zijn handen vuil moet maken, net zoals Napoleon zijn leven riskeerde door te paard recht op het Oostenrijkse leger af te stormen. Bij de gevierde slag bij Austerlitz (1805) gebruikte Napoleon zijn terreinkennis in zijn voordeel en wist hij in het brein te kruipen van de vijandige generaals. Een goede leider kan het ook niet alleen; hij of zij moet de juiste vertrouwelingen om zich heen verzamelen. Dit deed Napoleon door zijn broers tot koningen te benoemen, maar ook met belangrijke posten voor mannen als Cambacérès en Berthier. Op het slagveld werd Napoleon talloze keren gered door zijn generaals, waarna de keizer overigens zelf met de eer streek.

Managers in de dop kunnen ook leren van Napoleons onvolkomenheden, al ziet Op De Beeck dit niet altijd zo. Tijdens de Duitse campagne van 1805 leidde Napoleon te voet en te paard de militaire overtocht. In de stromende regen marcheerden Bonaparte en zijn troepen van zonsopgang tot zonsondergang, maar de keizer werd in de Elzas al snel ziek als een hond en raakte ernstig onderkoeld. Dit weerhield Napoleon in al zijn bewijsdrang er niet van om alsnog dapper door te marcheren. Volgens Op De Beeck hoort een 'echte topper' ook te kunnen lijden en de les die hij uit deze anekdote destilleert is dat je zwaktes moet verbergen. Voor een bedrijfsarts klinkt dit waarschijnlijk eerder als een recept voor een gegarandeerde burn-out.

Dit is niet het enige voorbeeld waar deze handleiding de plank mislaat. De vraag of we van het verleden kunnen leren is op zich al materiaal voor eeuwig historisch debat. En zelfs als de geschiedenis als een voorbeeld voor het heden gebruikt wordt, moet de historicus voorzichtig zijn. We kunnen het Napoleontische tijdperk niet één op één vertalen naar het heden. Anders zou er wel een systeemplafond in de Tuilerieën hangen. De dikgedrukte adviezen die Op De Beeck de lezer oplepelt variëren van open deuren, 'Minacht de 'details' niet. (...) Ze bieden vaak nieuwe opportuniteiten' tot vage tegeltjeswijsheden, 'Vorming is meer dan het aanreiken van technische vaardigheden.'² Deze zijn soms tenenkrommend nietszeggend: 'Je moet een plan hebben. Maar ook de bereidheid om het te wijzigen of zelfs naar de prullenmand te verwijzen.'³

De legende van Napoleon Bonaparte is op zichzelf een eeuwige bron van inspiratie, maar *Napoleon: Inspiratie voor hedendaags management en leidinggeven* voegt hier weinig aan toe. Deze handleiding is, ervan uitgaande dat dit geen gemakzuchtige poging is om een paar extra centen mee te pikken met een boek in zowel de geschiedenis- als de managementafdeling, een

symptoom van iets groters. Het is een verklaring waarom de bestuurder van vandaag zo weinig *Begeisterung* oproept. Na decennia van vrede, welvaart en bijbehorende – goeddeels terechte – bezuinigingsmaatregelen op defensie is tegenwoordig het managersgilde ons elitekorps, met de bewoners van de Zuidas als Garde impériale. In plaats van Lannes en Masséna zijn onze maarschalken Feike Sijbesma van DSN en Klaas Knot van de Nederlandsche Bank. Zouden zij als beoogd publiek over Napoleon hebben gelezen? Het jongetje in mij hoopt stiekem toch van wel.

Fouad El Ghamarti

Noten

1. Martin Bril, *De kleine keizer - Verslag van een passie* (Amsterdam: Prometheus, 2010), 1.
2. Johan op de Beeck, *Napoleon: Inspiratie voor hedendaags management en leidinggeven*, 176, 96.
3. Op de Beeck, *Napoleon*, 25.

Rens Bod, Een Wereld vol Patronen: De Geschiedenis van Kennis (Amsterdam: Prometheus, 2019). ISBN 9789035136793; 480 p.; hardcover €39,99 (ebook €23,99).

Moderne studenten cultuurgeschiedenis krijgen in hun colleges te horen dat het perspectief van de onderzoeker bepaald wordt door zijn wetenschappelijke methodes terwijl theorieën moeten worden toegepast op historische bronnen. Dat het gebruik van deze twee centrale academische concepten, theorie en methode, bij zowel de natuur- als gedragswetenschappen hier volledig tegenovergesteld aan is, lijkt bijna niemand te storen. Dit verschijnsel, dat door C.P. Snow (1905-1980) *The Two Cultures* (1959) der Academie werd genoemd, vindt tot op de dag van vandaag bevestiging in zowel fundamentele verschillen in wetenschapsfilosofie als in onnozele en onnodige spraakverwarring.¹ In *Een Wereld vol Patronen* doet Rens Bod wat mij betreft daarom een zeer lovenswaardige en belangrijke poging om niet alleen een heel mooie, prikkelende en multidisciplinaire geschiedenis van de wetenschap te schrijven, maar ook om de conceptuele kaders van die geschiedenis, het meta-jargon van de academie als geheel in al haar verscheidenheid, weer bijeen te brengen. Dit boek is een samenvatting van al het menselijke systematische denken van overal ter wereld, van alle tijden en voor maar liefst tien totaal verschillende vakgebieden, van astronomie, filologie, muziektheorie en geneeskunde tot de rechtsgeleerdheid. Het is bedoeld als overzichtswerk en is slechts gedeeltelijk argumentatief, hoewel de conclusie enige filosofische boodschappen behelst. Hij schrijft weinig tot niets over paradigmaverschuivingen, de wederzijdse beïnvloeding van wetenschap en samenleving en hij gelooft niet zo in fundamentele cognitieve ontwikkelingen; een tamelijk nuchter betoog dus.

Rens Bod is een amateur astronoom en professor numerieke en digitale geesteswetenschappen aan de Universiteit van Amsterdam. Hij is bovendien medeoprichter en contactpersoon van WO in Actie. Met dit nieuwe boek heeft hij opnieuw een hoop werk verzet om de moderne wetenschap een zetje in de goede richting te geven. Hij laat zien dat de menselijke zoektocht naar systematische kennis universeel is en van alle tijden. Uit het boek blijkt op meerdere momenten duidelijk hoe hele verschillende kennisdisciplines elkaar door de millennia heen hebben beïnvloed en elkaar nodig hadden om de volgende grote stap te kunnen nemen. Een terugkerend thema is daarom ook de interdisciplinariteit van denkers en wetenschappers wier namen en teksten tot op de dag van vandaag zijn overgeleverd en ons bekend in de oren

klinken. In de tweede helft van de secties en hoofdstukken komen doorgaans vergelijkingen met China, India en soms ook Afrika of Amerika, maar tot ongeveer de vroegmoderne periode staat het Midden Oosten centraal, inclusief Griekenland en Egypte. Het Romeinse rijk wordt alleen betrokken in de secties over Rechtsgeleerdheid. Rens Bod slaagt er goed in daadwerkelijk een universeel beeld te scheppen. Daarbij is gebruik gemaakt van *digital history* voor het doorzoeken van grote hoeveelheden bronnenmateriaal.

Zo staat dit boek vol met interessante weetjes waarbij voor een historicus vooral de hoofdstukken van vòòr de vroegmoderne periode veel nieuws melden: In 1800 v.Chr. schrijft een Babyloniër, mogelijk voor educatieve doeleinden, een reeks willekeurige pythagorische drietallen op het kleitablet *plimpton 322*.² De stelling van Pythagoras was dus bekend lang voordat de beste man geboren werd. Zo blijkt ook uit het boek *Mo Jing* uit China dat de Mohisten ten tijde van Aristoteles al heel anders dachten over bewegende objecten, krachten en de achterliggende mechanica.³ Op conceptueel niveau bedreven zij reeds Newtoniaanse mechanica waarbij een kracht nodig is voor een versnelling maar niet voor een beweging. De meest fenomenale inzichten uit de wetenschap zijn vaak diegene die in strijd zijn met onze eigen intuïtie en desondanks een betere voorspellende waarde hebben. Onze voorouders hadden soms verrassend goede en fantasierijke ideeën. Wat enorm relativerend op het tijdsbesef werkt is het idee dat voor de oude Babyloniërs het Soemerisch ongeveer dezelfde betekenis had die het Latijn voor ons heeft. Om de voor hen al oeroude teksten nog te kunnen lezen bedreven deze Akkadisch sprekende geleerden voor het eerst de taalkunde waarin zij grammaticale structuren tussen de talen vergeleken.⁴

Om enige structuur en historische analyse te kunnen aanbrengen gaat Rens Bod uit van twee centrale concepten. Patronen definieert hij als ‘een waargenomen regelmatigheid die een element van herhaling in zich heeft welke niet noodzakelijk onveranderlijk is maar onderhevig kan zijn aan uitzonderingen en variatie.’⁵ Gegeven het continuïteitsprincipe hebben dergelijke patronen voorspellende waarde (waarschijnlijkheden of zelfs noodzakelijkheden). Principes, het tweede concept, moeten die patronen verklaren door onderliggende relaties bloot te leggen en zo ‘meerdere patronen onder één noemer te brengen.’⁶ Vanwege een hoger abstractieniveau kan een principe, in de vorm van een theorie, óók nieuwe situaties voorspellen door uit te gaan van een gedeeltelijk gewijzigde uitgangspositie. Tot op zekere hoogte is het gebruik van deze concepten door het hele boek heen nuttig en hierop berust ook de poging om vooral overeenkomsten tussen

kennisdisciplines te duiden. Echter, de lezer kan er ook behoorlijk van in de war raken en het leidt hier en daar tot willekeur en inconsistentie.

In de rechtsgeleerdheid bestaat bijvoorbeeld het Talio-principe (oog om oog). Dit voorspelt inderdaad welke straf gegeven wordt voor een bepaalde misdaad. Echter, andere rechtsprincipes voldoen helemaal niet aan die definitie. 'Onschuldig tot het tegendeel bewezen is' is veel meer een (dwingende) leidraad voor een rechter. Dat alle rechters ditzelfde principe volgen is dan op zich wel weer een daaruit volgend patroon maar dat heeft niets met het voorspellen van de wet te maken of het verklaren van bestaande patronen, zo geeft Rens Bod zelf ook toe.⁷ Het ene principe is dus het andere niet (soms voorspellend, soms voorschrijvend of methodisch), en in dit boek wordt te weinig nuance aangebracht om dit verschil te zien. Vergelijkbare verwarring treedt ook op met betrekking tot het idee van patronen. Zo schrijft Rens Bod over bepaalde logische patronen zoals astrologische als-dan schema's (*Enuma Anu Enlil* uit Babylonië) of geneeskundige handboeken voor diagnose en behandeling (*Sakikku* door Esagil-kin-apli).⁸ In deze schema's kunnen wij millennia later natuurlijk patronen terug zien. Maar dat is weer iets heel anders dan dat de auteurs van die werken die als-dan patronen zelf zouden hebben waargenomen en vervolgens hebben genoteerd (zie definitie van patroon hierboven). Dat patroon zit in die teksten omdat de auteurs een bepaalde leidraad, een didactisch of logisch principe, opvolgden. Wat wij terugzien als een patroon was voor hen de consequentie van een standaard methode, een 'principe' dus (hoewel niet volgens bovenstaande definitie), en is niet noodzakelijk als zodanig empirisch waargenomen. Het is verwarrend om dat door elkaar te halen. Sterker nog, het lijkt erop dat Rens Bod zelf ook in de war is geraakt. Volgens hem is de wet van Archimedes namelijk een patroon. Het idee dat 'een in vloeistof gedompeld lichaam een opwaartse kracht ondervindt die gelijk is aan het gewicht van de verplaatste vloeistof' zou volgens hem 'weliswaar een stabiele regelmatigheid' zijn maar geen principe.⁹ Toch legt de wet van Archimedes op zichzelf wel degelijk de onderliggende relaties bloot tussen allerlei verschillende patronen en kan je er bovendien nieuwe patronen mee voorspellen. Archimedes kon zonder ooit de Noordpool te hebben gezien weten dat de zeespiegel gemiddeld niet stijgt als het drijfsijs smelt. Bovendien bleek zijn wet later ook te verklaren hoe het kan dat ijzeren schepen blijven drijven. Rens Bod is hier niet zo duidelijk in het volgen van zijn eigen definities en heeft eigenlijk een wat breder en minder absoluut jargon nodig. Voor het begrijpen van de door hem beoogde samenhangen en ontwikkelingen is het helemaal niet nodig, en werkt het

averechts, om consequent van patronen en principes te spreken. Andere woorden met een iets andere betekenis zoals empirie, theorie, leidraad of methode zouden goed dienst doen. Het is jammer dat Rens Bod ook in zijn uitleg van de empirische cirkel terugvalt op zijn concept van patroon alsof dit volledig synoniem is aan algemene empirische waarneming. Versimpeling van taal leidt hier tot een onjuiste weergave van de wetenschappelijke methode.

Uit de laatste hoofdstukken blijkt dat de Europese vroegmoderne tijd niet besproken kan worden zonder de invloeden uit deze periode op de huidige wetenschapspraktijk mee te nemen. Op een bepaalde manier in navolging van Robin Collingwood (1889 – 1943) stelt Rens Bod vast dat de grote en invloedrijke veranderingen in de natuurwetenschappen, de bewuste introductie van de empirische cirkel (testen van hypothese) en dergelijke, hun oorsprong (grotendeels) vinden in de humaniora, een gegeven dat tegenwoordig in brede kringen onbekend is of doodgezwegen wordt.¹⁰ Erg treffend in die context is vooral zijn typering van Johannes Kepler (1571 – 1630), overal bekend als groot astronoom maar toch juist vooral ook een geleerd filoloog en chronoloog, vakgebieden die voor hemzelf erg belangrijk waren. Zo zag hij er eer in precies te bepalen dat Jezus eigenlijk in het jaar 4 v. Chr. geboren moest zijn.¹¹ Die precisie zien we terug in zijn wiskunde. In lijn met deze historische ontwikkelingen stelt Rens Bod in de conclusie nog maar eens extra duidelijk vast dat dus ook de interpretatieve geesteswetenschappen met hun hermeneutische cirkels onderdeel uitmaken van het grote wetenschappelijke project der mensheid, ook al denken ze zelf van niet. Voor die discussie verwijs ik hier graag nog door naar Carl Hempel (1905 – 1997), *The Function of General Laws in History* (1942).¹²

Een Wereld vol Patronen is een aanrader voor wie geïnteresseerd is in de (historische) overeenkomsten tussen verschillende vakgebieden. Als wetenschappers van verschillende faculteiten dit lezen komen ze hopelijk weer wat dichter bij elkaar.

Menso Rappoldt

Boekbesprekingen

Noten

1. Charles, P. Snow, *The Two Cultures and the Scientific Revolution* (Cambridge: Cambridge University Press, 1959).
2. L.W.M. (Rens) Bod, *Een Wereld vol Patronen: De Geschiedenis van Kennis*, (Amsterdam: Prometheus, 2019), 61.
3. Bod, *Een Wereld vol Patronen*, 159.
4. Bod, *Een Wereld vol Patronen*, 55.
5. Bod, *Een Wereld vol Patronen*, 16.
6. Bod, *Een Wereld vol Patronen*, 17.
7. Bod, *Een Wereld vol Patronen*, 90.
8. Bod, *Een Wereld vol Patronen*, 69.
9. Bod, *Een Wereld vol Patronen*, 153.
10. Robin, G. Collingwood, *The Idea of Nature* (Oxford: Clarendon Press, 1945).
11. Bod, *Een Wereld vol Patronen*, 267.
12. Carl.G. Hempel, 'The Function of General Law in History,' *Journal of Philosophy* 39, nr. 2 (1942), 35 – 48.